

ÖNSÖZ

BİA “Medya ve Toplum” seminerleri ile elinizdeki kitapçık üzerine

“Medya ve Toplum” seminerleri BİA birinci aşama eğitim programları çerçevesinde gerçekleştirildi ve amacı, yerel medya profesyonellerini genel olarak yaygın medya, özel olarak da yerel medya ve toplum ilişkisiyle gazeteciler olarak kendi rolleri üzerine yeniden düşündürmekti. Değişik iletişim fakültelelerinden farklı akademisyenler tarafından gerçekleştirilen seminerler, okunduğunda görülebileceği gibi, “yaygın/yerel medya ve toplum” ilişkisini farklı biçimlerde sorunsallaştırıyor. Ancak bir ortaklıkları da var: Günümüzün yaygın haber medyası olarak bilinen yazılı, işitsel ve görsel medyaya belirli bir eleştirelilik ve arayışla yaklaşıyorlar.

İlk çalışma, Halil Nalçaoğlu'nun ve “**Medya ve Toplum İlişkisini Anlamak Üzere bir Sorgulama**” başlıklı. Nalçaoğlu yazısına, “medya” sözcüğünün anlamıyla, farklı kullanılışlarını ve çağrıştırdıklarını tartışarak başlıyor, bugün medya denilince “kitleesel erişime imkan veren sözlü/yazılı/görsel haber medyasını anlamak gerektiğini” savunuyor. Ayrıca Nalçaoğlu bize,

medya ve toplum ilişkisini anlamak üzere bir çerçeve öneriyor. Buna göre, medyayı ve toplum üzerine etkilerini anlayabilmek için, iletişim çalışmaları alanında günümüzde gerçekleştirilen bir çok araştırma gibi, medyanın izler kitlesi, içeriği/mesajları ve kurumsal yapısıyla, işleyisi (dolayısıyla medya siyasaları, profesyonelleri) üzerine odaklanmak gerekiyor. Sonra da sırasıyla bu üç problematik alana yakından bakılarak, bize medyanın varsayılan “gücünü/etkisini” sosyolojik yaklaşımla sorgulama biçimleri öneriliyor. Buna göre, medya izleyicisi üzerine odaklanıldığında, örneğin “kitle” sözcüğü işin içine girince ihmal edilen bir şeyin; “izleyici”nin değişkenliğiyle, kendi içindeki farklılaşmışlığının izleme alışkanlıklarındaki farklılıklar vb. değişkenlerin medya mesajlarının alımlanması üzerindeki etkilerinin hesaba katılması gerekiyor. Dolayısıyla araştırmacıya göre, medya karşısındaki izleyicinin, kendisine ne söylenirse olduğu gibi kabul eden “**gücsüz/pasif bir tüketici**” olduğu anlayışı sorgulanmalı. Medya içerikleriyle ilgili olarak, medya mesajlarının farklı izleyiciler tarafından farklı tüketilme biçimleri içinde farklılıklarla okunabileceği, ancak genel olarak medyanın etkisinin bize dünyayı anlamlandıracak, belirli “**referans/anlama çerçeveleri**” sunmaktan kaynaklandığı belirtiliyor. Üçüncü olarak ise, toplum üzerine varsayılan etkilerinin anlaşılabilmesi için, medyanın kurumsal yapısının, dolayısıyla kimler tarafından ve nasıl bir sistem/siyasa çerçevesinde yönetildiği, hangi güç/iktidar merkezlerinin etkisi altında olduğunun da hesaba katılması gerektiğinin altı çiziliyor. Son olarak, Nalçaoğlu bizi, medyanın toplum üzerine varsayılan etkisi üzerine, kendi gazetecilik anlayış ve pratiklerimizin içinden kendi yanıtlarımızı vermeye çağırıyor. Özetle söylenirse, bu ilk seminer metni, medya ve toplum ilişkisine, medya araştırmalarının ilk ortaya çıkışına neden olarak uzun yıllar ile-

tişim çalışmaları alanında egemenliğini sürdüren “medyanın bireyleri, dolayısıyla toplumu etkilediği” biçiminde yaklaşan anlayışı sorunsallaştıracak bakma/anlama biçimleri öneriyor. Kitapçıkta yer alan ikinci sunuş yazısı, Ayşe İnal’a ait. İnal “**Medyanın ‘Etkisi’ Sorunsalına Başka bir Bakış**” başlığı altında, Halil Nalçaoğlu’nun yaptığı gibi, medya ve toplum ilişkisine, medyanın “güçlü”, dolayısıyla da toplum üzerinde “etkili olduğu” varsayımını tartışarak yaklaşıyor. Medyanın etkileri konusunda farklı yaklaşımların iddialarını özetleyerek, medya ve toplum ilişkisini anlamak üzere, **eleştirel yaklaşımlar** içinden ilerleyen bir sorgulamada bulunuyor. İnal’ın sunuşu, bize genel olarak medyanın “tarafli mı, tarafsız mı olduğu” ile “medyanın siddete yöneltip, yöneltmediği” gibi iki sorun alanı üzerinden tartışılan medyanın “olumsuz etkileri” konusuna liberal çoğulcu yaklaşımın getirdiği açıklamaları sorgulayacak bir çerçeveye sunuyor. Medyayı, “mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten/kuran bir araç” olarak gören eleştirel yaklaşımlara göre; medyayı demokrasilerde yasama, yürütme ve yargıyı kamu yararına denetleyecek “dördüncü güç” olmak rolü atfeden liberal-çoğulcu yaklaşımın, günümüzdeki medyaya bakarken yöneltmeden edemediği, “yanlılık” eleştirisini temellendirme biçimi sorunlu. Çünkü burada eleştirilen “yanlılıktan” kasıt, medyanın basitçe bir siyasal parti ya da diğerinden yana olması gibi bir “siyasal yanlılık”. Oysa yaygın medya söz konusu olduğunda “yanlılıktan”, günümüzde medyanın ekonomik ve siyasal iktidar/güç merkezleriyle iç içe geçmiş niteliğinden ötürü, “yapısal bir yanlılık” anlamak gerekiyor, bu da **(yaygın) medyanın her zaman statükodan yana/tarafli olması** demek. Ayrıca İnal’a göre, liberal-çoğulcu yaklaşım tarafından medyanın bu dar anlamda tanımlanan yanlılığını bertaraf etmek üzere geliştirilen gazetecilik meslek etik kodları -“denge-

li habercilik” yapmak ilkesi gibi- bizzat, bu yapısal yanlılığın üzerini örtmeye yarıyor. Hatta dahası medyanın yapısal yanlılığının bütün geleneksel -ne yazık ki hala iletişim fakültelerinde de öğretilen- geleneksel gazetecilik/habercilik anlayışı ve pratikleriyle, yakından ilişkili olduğunu ortaya koyuyor. Bağlı olarak medyanın “tarafsız” olamayacağını, her zaman “tarafli” olduğunu, mevcut gazetecilik etik kodlarının ancak bu taraflılığın üzerini örtmeye yaradığını (ancak yine de bunlara uyulmasının önemli olduğunu ekliyor) bu yüzden de sorunlaştırılması gerekenin artık medyanın “tarafıllığı” değil, “kimden yana tarafdandığı” meselesi olduğunu belirtiyor. İnal’ın, yazısında, adını koymuyor ama, eleştirel yaklaşımlar arasından, “Kültürel Çalışmalar” alanı/yaklaşımı içerisinde ilerleyerek tartıştığı ikinci sorun alanı ise, yine liberal-çoğulcu yaklaşımın “eleştireliliğinin” sınırını oluşturan “medyanın toplumda şiddetin yaygınlaşmasına yol açtığı” biçimindeki varsayım. Bu sorun alanıyla ilgili olarak İnal, önemli bir noktanın altını çizerek bize, bir kez daha, medya şiddet ilişkisine yaklaşırken -tıpkı medyanın “tarafıllığı” sorununa yaklaşırken olduğu gibi- işe öncelikle, mevcut gazetecilik anlayışıyla pratiklerinin sorgulanmaya başlanması gerektiğini söylüyor. Çünkü mevcut/hakim gazetecilik anlayışıyla/pratikleri bize bizzat “**şiddetin haber olduğunu**” öğretiyorsa, şiddeti haber yapmak zorundayız. O halde bir kez daha medyanın etkisiyle ilgili olarak ortada (yaygın medyanın temsil ettiği iktidar/güç ilişkilerinden kaynaklanan) yapısal bir sorunun bulunduğunu ve eleştirmeye buradan başlamak gerektiğini görmeliyiz. İnal’ın burada dikkatimizi çektiği diğer önemli konu da, medyanın şiddeti nasıl gösterdiği meselesi: Çünkü, medya bize sadece şiddeti göstermiyor -kullandığı bazı anlatı ve kurgu teknikleriyle- hangi şiddetin “suç” ve “gayri meşru”, hangi şiddetin “suç değil” ve “meşru” olduğunu

da söylüyor. Ya da yukarıda özetlediğimiz Nalçaoğlu'nun söylediklerine atfen eklersek; medya şiddetle ilgili olarak ona bakışımızı biçimleyecek bir referans/anlama çerçevesi sunuyor bize. Konuyla ilgili örneği ben verirsem; medyanın son yıllardaki gözde konusu olan "kapkaççı" şiddeti -resmedilme biçimine bakarsanız- son yıllarda büyük kentlerde yaşanan ("tinerci çocuk cinayetleri"yle birlikte) "en büyük" ve "en çok rastlanan kent suçları"ndan bir tanesi ve anında linç dahil "en ağır cezaları hak ediyor". İşte böyle, yaygın medyanın yaptığı gibi, "kapkaççı" şiddetini, çoğalmasına neden olan işsizlik/yoksullaşmanın sorumlularından birisi olarak görülebilecek olan ve de ancak "varlıkların" yapabileceği türden vergi kaçırma, banka hortumlama gibi her türlü ekonomik yolsuzluk "suçu" her an işlenirken "en önemli suç" gibi resmederseniz, bu ikincilerin üzerini örtmüş ve dolaylı olarak "meşrulaştırmış" olursunuz. Şiddetin toplumsal/ekonomik nedenlerini gözden saklamış olursunuz. İnal'a göre "medya ve şiddet" ilişkisini eleştirirken işte, liberal yaklaşımın görmezden geldiği yine bu yapısal yanlılığı gereği medyanın şiddeti statükodan yana bir şekilde resmetmiş oluşu. Bu arada böyle "ağaçlardan ormanı görmez/göstermez" olunca da, kolaylıkla toplumun genel ahlakını, aileyi vb. bütün diğer muhafazakar değerleri korumak adına, "sansür"ü de gerekli ve meşru görebiliyorsunuz. Dolayısıyla sonuç olarak İnal, medya ve toplum ilişkisine bakarken liberal-çoğulcu yaklaşımın bir tür ikiye bölünme içinde bulunduğu dikkatimizi çekmiş oluyor. Öyle ya, hem şiddete "haber değeri" yüklüyor, hem de, şiddeti göstererek çocuklar üzerinde kötü etkiler yarattığı için medyayı sansürlemeyi meşru görebiliyorsunuz. Bu arada da, ne sadece şiddetin illa da haber olması gerektiğini, ne de haber olduğunda nasıl "statükodan yana" bir anlatı ile kurulduğunu sorunsallaştırıyorsunuz. Oysa eleştirel

yaklaşımlar böyle bir bakma biçimini sağlıyor bize. Peki, İnal'ın sunusundan mevcut hakim ekonomik/siyasal iktidar güc merkezleriyle iç içe geçmiş ya da bizzat bunlardan birisi haline gelerek tarflanmış ve anlatısı da buna göre yapılaşmış olan yaygın medyadan baskaca bir şey beklenemeyeceği ve hiç bir demokratikleşme hayalinin peşine düşülemeyeceği gibi bir sonuç çıkarılabilir mi? Hayır, ve bir çok nedeni var bu "hayır" cevabının. İnal yazısının sonuç bölümünde sadece bunlardan bir tanesi üzerinde vurguda bulunabiliyor: Medya ve toplum ilişkisi üzerine düşünülürken, yapılanın hep medyanın bu olumsuz etkileri üzerine odaklanmak olduğuna, bunun da beraberinde yasaklar, cezalar, sansür vb. getirdiğine (ki bunlar benim aklıma Türkiye'deki medyaya ilişkin yasal düzenlemelerle Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) kuruluşuna egemen olan mantığı getiriyor) bir kez daha dikkatimizi çekiyor. Ve yapılması gerekenin, bu yapısal sorunu tespit ederek, "nasıl bir yayıncılık hedeflemeliyiz" sorusuna verilecek cevaplarla bulunabileceğini söylüyor. Daha da önemlisi, eğer sorunu yaygın medyanın demokratikleşmesi sorununun bir parçası olarak koyarsak, burada izleyiciyi pasif bir tüketiciden, kendi hayatı üzerinde söz sahibi, yaşam koşullarını düzeltmek üzere demokratik siyasal süreçlere dahil olan aktif yurttaşlığa özendirilecek bir yayıncılığın hedeflenmesi gerektiğini ekliyor. Acaba bu sonuç ile Ayşe İnal'ın bizzat kendisinin ortaya koyduğu "medyanın yapısal yanlılığı sorununu" ihmal eden bir iyimserlik sergilediği söylenebilir mi? Başka ifadeyle, sorunun sebeplerinden birisi olan bu yaygın medyanın, "pasif izleyicileri" (kendisi böyle söylemiyor ama ben böyle ifade edeyim) "aktif yurttaşlar" haline getirmesi nasıl beklenebilir, hele bizatihi yılların gazetecilik/habercilik meslek ilkeleriyle kodları, bunların hâlâ böyle öğretiliyor olmaları, bizim zihniyet dünyamızın da

bunlar içerisinde biçimlenmiş olması bunun önünde bir engel ise. Aslında, İnal kitapçığa aldığımız sunuşunun sınırları içerisinde veremediği cevapları başka yazılarında, sözgelimi verdiğimiz iletişim eğitimini de eleştiren yazılarında veriyor¹. Yazısının önemi, bize Nalçaoğlu'nun da yaptığı gibi, yaygın medyayı sorgulayan geleneksel çerçeveleri sorgulatmak ve alternatifin olup olamayacağı, olursa nasıl olması gerektiği üzerine düşündürtecek açılımlar getirmesinde. Özellikle de, bizzat ideal olarak sunulan/öğretilen gazetecilik anlayışıyla pratiklerinin, etik kodlarının bizzat medyanın yaptığı haberciliği statükodan yana, toplumdaki gelir, cinsiyet, eğitim, etnik/dinsel köken vb. eşitsizliklerden muzdarip olan “çekinikler/gücsüzleştirilmişlere” karşı kıldığına dikkatimizi çekmiş olmasında. Nitekim İnal, sunuş metninin hemen arkasına alınan “Tartışma Bölümü”nde, yerel medyadan katılımcı arkadaşların sorularına verdiği cevaplarda bu sorunu daha da işliyor. Bize ideal olarak sunulan habercilik ile gazetecilik kodlarını da sorgulamamız gerektiğini söylüyor². Yukarıda BİA eğitim çalışmalarının ilkelerini belirlerken işlemeye çalıştığım görüğe atfen kendimden bir ekleme yaparak söylersem; bizi **yeni bir etik ve politik sorumlulukla gazetecilik/habercilik** yapmak üzere, kendi gazetecilik deneyimlerimiz de dahil, eleştirel bir sorgulamaya çağırıyor. Bu arada yine Ayşe İnal'ın yazısı “yaygın medya ve toplum” ilişkisini dert eder görünüyor ancak yerel medya mensubu gazetecileri kendi rolleriyle, kurumlarının yerelerde bir iktidar/güç merkezi olarak temsil ettiği konumu da sorgulatacak yaklaşımın ipuçlarını veriyor.

¹ Bkz.: Ayşe İnal (1996) *Haberi Okumak*, İstanbul: Timuçin Yay.

² Ayşe İnal'ın bu önemli gördüğümüz iddialarıyla örtüşen ve de bunları ayrıntılandıran bir diğer sunuş metni için, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı olan *Gazetecilik ve Habercilik*e bakabilir. Ciler Dursun'a ait “Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine” başlıklı yazıyı okuyabilirsiniz.

Beybin D. Kejanlıoğlu'nun "**Medya ve Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar**" başlıklı yazısı ise ikili bir problematik etrafında kurulmuş bir sunuş metni. Kejanlıoğlu bir yandan medya ve toplum ilişkisini anlatmak iddiasındaki yaklaşımları kısaca özetleyerek, bize kitapçıktaki diğer araştırmacıların metinleri gibi, eleştirel yaklaşımlar içinden çıkan bir yaklaşım öneriyor. Diğer yandan sunuşunun ikinci kısmında merceğini, küreselleşme olgusunun dinamiklerine ve bunların yerel medyaya sunduğu imkanlara yönelterek, yaygın medyaya karşısında yerel medyanın nasıl alternatif olabileğine örnekler veriyor. Kejanlıoğlu'nun metni, Ayşe İnal'ın "medyanın topluma etkisi" sorunsalı çerçevesinde kısaca özetlediği kabaca iki grupta toplanabilecek olan yaklaşımlara bizi yeniden götürerek, onları bu defa başka bir sorunsal, "iletişimin kavramsallaştırılması" açısından gösterdikleri farklar üzerinden tartışıyor. Kejanlıoğlu'nun iletişim çalışmaları alanına son yıllarda damgasını vurmaya başlayan eleştirel **Kültürel Çalışmalar Okulu**'nun temsilcilerinden Lawrence Grossberg'den aktararak belirttiği gibi; "medyayı anlamak için topluma, toplumu anlamak için ise medyaya bakmak gerekli" ve bu ilişkiye bakarken odaklandığınız soruna göre farklılaşan iki bakma biçimi ya da yaklaşım var. Artık klasikleşmiş olan birinci yaklaşım -Ayşe İnal bunu "liberal-çoğulcu" yaklaşım olarak adlandırıyor- medya ve toplum ilişkisini ayna metaforunu kullanarak açıklıyor: "Medyanın toplumdaki gerçeği bir **ayna gibi yansıttığını**" ileri sürüyor. Bu size çok tanıdık gelmiş olmalı. Çünkü, habercilik yapmayı öğrenirken ve yaparken çoğunlukla üzerine fazlaca düşünmeden "haber gerçeğliği", "habercinin (de) tarafsızlığı" gibi lakırdıları bolca duyuyor sonra da dilimizden düşürmüyoruz. Kejanlıoğlu, bu metafor/kurguya bağlı olarak söz konusu birinci yaklaşımın iletişim süreci-

ni basitçe “bir mesaj aktarımı” süreci olarak gördüğünü, böylelikle eleştirel yaklaşımların dikkatimizi çektiği gibi, mesajın oluşumu, aktarımı ve tüketilmesi evrelerinde, medyanın kurumsal yapılanması, haberi üreten medya profesyonelleriyle onu tüketen izleyicilerin hayat karşısındaki duruşları vb. süreçlerle nasıl dolaymlandığı, dolayısıyla hangi çıkar/güç ilişkilerine bağlı olarak kırılmalara uğradığı görmezden geliniyor. O halde, Kejanlıoğlu'na göre, illa da ayna metaforu kullanılmaya devam edilecekse, medyanın -sözcüğün kökeninin de gereği olarak- dolayımlayan, “**kırıklarla dolu bir ayna olduğu**” bilinerek ona yaklaşılmalı. Nitekim Kejanlıoğlu'nun sunuşunda özetlediği eleştirel yaklaşımlar, medyayı “ortak anlam haritaları üretim, ve yeniden-üretim aracı” olarak görerek, her kültürel üretim gibi bunun da masum bir eylem değil, **ideolojik bir üretim** olduğunu iddia ediyorlar. Dolayısıyla iletişim sürecini de basitçe bir “mesaj/gerçeklik aktarımı süreci” olarak değil, bir “anlam/gerçeklik kurulması” süreci olarak görüyorlar ve bu sürecin ideolojik niteliği üzerine dikkatimizi çekiyorlar. O halde, gazeteciler olarak ne biz “tarafsızız”, ne de haberimiz; ayrıca çokça tekrarlandığı gibi “gerçeklerden haberdirmiyoruz”³. O halde? Burada Kejanlıoğlu işte, önemli bir şey daha söylüyor ve medyanın mevcut sermaye yapısı vb. gibi eleştirel ekonomi-politik yaklaşımın dikkatimizi çektiği nedenlerle statükodan yana taraflanan/gerçeklik öyküsü kuran medyanın aynı zamanda bir “**karsı-(ideolojik) mücadele alanı**” olduğunu da ekliyor. Bu, yaygın medyanın “içinden” ve “dışından” verilecek mücadelelerle daha demokratik bir medya ortamı umabiliriz demek. Nitekim, sunuşunun ikinci kısmında Kejan-

³ Burada bir kez daha Çiler Dursun'un yukarıdaki dipnotta andığım sunuş metnine gönderme yaparak, onun “gerçeğin sorunlu doğası” derken anlatmak istediklerine dikkatinizi çekmek istiyorum.

İloğlu bize, küreselleşmenin dinamikleri içerisinde artık anlamı ve de gücünün sınırları genişleyen yerel medyanın, nasıl yaygın medya dışında alternatif örnekler sunabildiğini gösteriyor. Daha çok çevreci, anarşist, karşı-küreselleşmeci, insan hakları savunucusu ya da Zapatistalar gibi devrimci hareketlerin, İnternet ortamıyla, radyoyu kullanma biçimlerinden verdiği örneklerle, yerel medyanın günümüzün medya ortamının demokratikleşmesindeki rolünün ne olabileceği üzerine bizi düşündürüyor.

Buna karşılık **“Demokratik bir Medya Ortamı için Yerel/Sivil medya ve Yeni İmkanlar”** başlıklı yazı bana ait ve Beybin Kejanlıoğlu'nun “medyanın tarafsız olamayacağı” ve medya ortamının “karşı-ideolojik mücadelenin de alanı” olduğunu söyleyerek araladığı kapıdan ilerliyor: Eğer yaygın medyanın İnal'ın yazısına gönderme yaparsam- “yapısal yanlılığı” veriyse, yaygın medyanın bu gücünü/tarafılığını dengeleyecek güçte ve tarafılıktaki bir sivil/yerel medyanın varlığıyla dengelenmesi gerektiğini iddia ediyor. Dolayısıyla sorun edindiği şey; medya ortamının nasıl demokratikleşebileceği. Yazı önce medya ortamının neden demokratikleşmesi gerektiğini belirlemek üzere, ticari medya ile kamu hizmeti niteliği taşıyan medyanın küre-yerelleşme biçimlerine örnekler veriyor. Küresel birer ekonomik/siyasal güç merkezi haline gelmiş olan ticari medya örneği olarak *CNN*den hareket ederek, tekelleşmenin tek sesleştirici etkilerinden söz ediyor. Bu arada *BBC* ve *TRT* örneklerini kullanarak, kamusal hizmet medyanının küre-yerelleşme eğilimlerinin ticari medyanın sebep olduğu tek-sesliliğe alternatif oluşturmadığını iddia ediyor. Ticari medya ile kamusal nitelikli medyanın, kimileri tarafından sevinçle karşılanan (*CNN-Türk*, *BBC Welsh*, *TRT-GAP* gibi) “ye-

relleşme” eğilimini, “yerellik gerekiyorsa onu da biz satarız” ya da “onun dozunu da biz ayarlarız” biçimindeki iki mantuktan birisine sıkıştırılmış **dikey yerelleşme** olarak adlandırıyor. Dikey-yerelleşmede yapılanın yaygın ticari/kamusal medya formatlarıyla, söyleminin yeniden-üretiminden baskaca bir şey olmadığını söylüyor. Ticari (sermaye kontrollü) ve kamusal (değişen derecelerde hükümet kontrollü) nitelikli medya karşısında, sivil toplum örgütleri, inisiyatifleri tarafından kontrol edilen ya da desteklenen sivil toplum medyalarıyla, yerellerin ve yersizlerin/yurtsuzların sesi olarak davranan yerel medyanın varlığını ve alternatif bir örgütlenme ve içerikle güçlenmesini elzem sayıyor (bu görüşleri okumakta olduğunuz Önsöz’ün baş taraflarında da işlediğim dikkatiniz çekmiştir). Sonra da, yine Kejanlıoğlu’nun yaptığı gibi, değişen küresel ortamda yeni imkanlarla birlikte yeni ufuklar kazanan sivil/yerel medyaların izini sürerek, esin olabilecek alternatif modeller üzerine düşündürmeyi amaçlıyor. Yatay (hiyerarşi dışı) olarak örgütlenmiş, dayanışmacı haber/program ağları olarak karşımıza çıkan modeli; yatay yerelleşme (ya da günümüzde bunun aynı zamanda hem de küreselleşme olması anlamında) **“yatay küre-yerelleşme”** olarak adlandırıyor. Özet olarak, küresel ticari/kamusal medya merkezli medya ortamının demokratikleşmesini sivil toplum medyalarıyla yerel medyanın hakim olanın tarafsızlığını dengeleyecek alternatif tarafsızlığında görüyor. Ancak bu **“alternatif tarafsızlık”** yine okuduğunuz bu sunuşun baş taraflarında değinmeye çalıştığım, **etik ve siyasal sorumluluk** ile kurulması gereken bir tarafsızlık. Yani, bir taraftan sizi madunlardan (azınlıklar/çekinikler) yana konumlar-ken, diğer taraftan bu yanında olduklarınızla da (öyle ya sırf “ezilenler” söyledi diye, söylenenlerin “doğru” olması gerekmiyor) sizi mesafelendiren bir tarafsızlık. Çünkü kanımca, en bü-

yük meselemiz demokratikleşme -ki ben buna mevcut “demokratikleşme” anlayışından farkını ortaya koymak üzere ve kavramı geliştiren bir grup yazarı izleyerek “radikal demokratikleşme” demeyi tercih ediyorum. **Radikal demokratikleşme** için ise, etik ve siyasal sorumlulukla davranan bir sivil/yerel gazetecilik ile habercilik belki yeterli değil, ama gerekli bir koşul⁴.

Medya ve Toplum kitapçığının, son iki sunuş metninden biri Mine Gencil Bek'e ait ve “**Yerel Politika ve Yerel Medya**” başlığını taşıyor. Gencil Bek'in sunuş metni, yukarıda özetlemeye çalıştığım diğer yazıların eleştirel yaklaşımlar içinden çıkan sorunsalını paylaşıyor: Medyanın “politik bir iş yaptığını” (daha önce Kejanlıoğlu medyanın “ideolojik” niteliğine işaret etmişti hatırlayın) söyleyerek, halihazırdaki sorunu “medyanın tarafsızlığını yitirmesi” olarak gören geleneksel anlayışın karşısına çıkıyor: Dikkatlerimizi medyanın bu politik/ideolojik/tarafli gücünün “kimlerden yana kullanıldığı” ve “kimlerden yana kullanılması gerektiği” gibi iki soruna çekiyor. Gencil Bek'in yazısına dönersek medya bu politik işlevini “...bize etrafımızda olup biteni anlamamıza yarayacak **anlam haritaları kurarak**” yerine getiriyor. Bu da sözcüğün en geniş anlamıyla bizatihi politik bir iştir. (Hatırlayacaksınız, daha önce de, Nalçaoğlu medyanın bize gene aynı işlevi görecek şekilde “referans/anlama çerçeveleri sunduğunu” söylemişti). Çünkü, biraz daha açarsak, bu işlem, çoğunlukla kendiliğinden bir süreç olarak işlemekle beraber; medya kuruluşunun

⁴ “Radikal Demokrasi” kavramı ve tartışmaları için, bkz.: Chantal Mouffe (1992), *Dimensions of Radical Democracy*. Londra: Verso ve Fuat Keyman (1999), *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Bağlam, Ankara. Ayrıca bkz. Tuğrul İltis, “Turkey: Modern or Postmodern? The Genealogy and Ecology of Kemalist Modernization and Democracy to Come” (2002), *Kültür ve İletişim*: 5(2):97-135. ve Fuat Keyman (1999), *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Bağlam: Ankara.

sahiplik yapısının, bu kurum için çalışan medya profesyonelinin temsil ettiği durusun, hatta (burada da İnal'a yeniden gönderme yaparak ekliyorum) bizzat habercilik ilkeleri ve etiğinin öngördüğü politik duruşlar içerisinde gerçekleşir. Yani bizim dünyayı hangi gözlüklerle göreceğimiz, yaygın medyanın bazen birbiriyle çelişse de, genellikle örtüşen hegemonik/politik anlatısı içinde belirlenir. Bu arada Gencel Bek'in yazısının sorunsalının biraz dışına çıkmak pahasına ekleyelim, medyanın bu kadar etkili olup olmadığı konusu eleştirel çalışmalar içerisinde de cevabı tam olarak verilemeyen bir sorudur (Hatırlayacaksınız bu soru/n hem Nalçaoğlu hem de İnal tarafından da işlenmişti). Yeniden Gencel Bek'e dönersek; sunuşun ilerleyen bölümlerinde, yaygın (ticari ya da kamusal) medyanın "kaçınılmaz olarak" (bu ekleme benim) içinde bulunduğu bağımlılığın eleştirildiğini, bu anlamda da ekonomik ve siyasal olarak **merkeze** bağımlı olmaktan kurtulmuş bir yerel medyanın varlığının demokratik bir medya ortamı için yaşamsal önemde kabul edildiğini görüyoruz. Diğer yandan Gencel Bek de tıpkı yukarıda özetlenen son iki yazıda yapılmaya çalışıldığı gibi, alternatif bir yerel medya tahayyülünün peşine düşüyor ve de benim yazımda belirlenmeye çalışılan modelle benzerlikler taşıyan bir model de sunuyor. Alternatif bir nitelik kazanabilmek için yerel medyanın, haber/program üretimi temelinde okuyucu/dinleyici/izleyiciyle etkin bir etkileşim içerisine girmesi gerektiğini söylüyor. Siyasal ve etik olarak doğru bir dille/söylemle içeriğin kurulmasının nasıl elzem olduğuna dikkat çekip, yaygın medyanın ırkçı, cinsiyetçi söylemine örnekler veriyor. Son olarak da, kurum içi hiyerarşinin gözden geçirileceği bir demokratik örgütlenme öneriyor. Yazısının son bölümünde ise; bizi yurttaşlar olarak hayatımız üzere rinde söz sahibi kılacak bir karar ve eylem alanı olarak yerel politika yapma-

nın önemine vurgu yaparak, “**yerel medyanın yerel politikaya katılım için önemli bir araç olduğu**” belirlemesini yapıyor. O halde, hani gündelik hayatta “vatandaş” demeyi tercih edip, “millet” derken yaptığımız gibi farktan arınmış bir mevcudiyet yüklediğimiz, soyut yurttaş yerine; “farklılaşmış sınıflara sahip” somut yurttaşı, onlar arasında da en çok ihmal edilenleri -kadınları, çocukları, yaşlıları, yoksulları, evsizleri, engellileri vb- gözetken bir yerel gazetecilik/habercilik, yapılması gereken. Dolayısıyla Gencel Bek yerel medyaya kentli/yurttaş haklarının savunucusu olma sorumluluğu atfediyor ki, biz bu sorumlulukla yapılan bir gazetecilik örneği olarak “**Yurttaş Gazeteciliğini**” *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncüsü olan *Gazetecilik ve Habercilikte*, Ragıp Duran ve İncilay Cangoz imzalı iki yazıyla yeniden tartışacağız.

Son sunuş metnimiz ise Nilgün Gürkan’a ait ve “**Türkiye’de Gazetecilerin ‘Gözlükleri’, Gazeteciliğin Değişmeyen Kodları**” başlıklı. Gürkan’ın yazısı “medya ve toplum” ilişkisine, elinizdeki kitapçıktaki diğer yazılardan farklı bir biçimde; Türkiye’deki yaygın gazetecilik geleneği/anlayışı üzerine odaklanarak yaklaşıyor. Türkiye’deki yaygın medyanın içinde bulunduğu güven yitiminin, toplumdan kopuk, ona yukarıdan bakan, seçkin niteliğinden kaynaklandığını ileri sürerek, bu gelenekselleşmiş tarzın, başka ifadeyle gazetecilerin dünyayı gördükleri “gözlüğün” ya da “değiştirmemekte direndikleri kodların” tarihsel olarak izini kovalıyor. Gürkan’a göre, Türkiye’deki gazetecilerin toplumu/dünyayı anlamlandırma biçimi Osmanlı’dan devralınıp Cumhuriyet döneminde de devam eden bir “misyon” ile ilgili. Bu da, gelişmekte olan ülkelerin bağımsızlık sonrası giriştikleri gelişme/kalkınma serüvenini imleyen kavramla söylersek, toplumu yukarıdan aşağıya ve toplu-

ma rağmen “**modernleştirme/Batılılaştırma misyonu**”. Gelişmekte olan ülkelerdeki gazetecilerin, böyle kendi kendilerine atfettikleri bir misyonla davranıyor olmaları sadece Türkiye’ye özgü bir olgu değil. Çünkü farklı deneyimlerle yaşanmış olsa bile “proje” ortak ve bunun misyonerleri beklenebileceği gibi, kaçınılmaz olarak Batılı eğitim almış, “Batılılaşmış aydınlar”. Ancak yine de Türkiye’deki modernleşme serüveninin her bir aşamasıyla, durağında izleri olan gazetecilerin bu geleceğine, Gürkan’ın yaptığı gibi bir analizle bakıldığında, gerçekten de, yaygın medyanın bugün içinde bulunduğu kriz -tıpkı merkez siyasal partilerin içinde buldukları kriz gibi- anlaşılır hale geliyor. Gürkan, bu gelenek ya da misyonun nasıl işlediğine odaklanırken, “merkez basın” dediği gazetelerin temsilcisi gazetecilerin, ısrarla merkezde (Cumhuriyetin asker/sivil elit kadrolar tarafından) üretilen politikalarından yana tavır almış olduklarını; bu kadroların “durum tanımlarının” (“anlam haritalarının”) ideoloğunu yaptıklarını belirliyor. Dahası yine onlar gibi, “devleti bireyden önceye koydukları” için de, çok partili yaşama geçişe karşı çıkarken, askeri darbelerden yana olabildiklerini söylüyor. Gürkan’ın belirlemelerine göre, Türkiye’deki modernleşme projesi tıkanıp da, kamusal alanda yeni arayışlar ortaya çıktığında ya da “merkez” karşısında “çevre”yi temsil eden siyasal partiler iktidara geldiklerinde -önce Demokrat Parti (DP), sonra Adalet Partisi (AP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP), ve en son Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümet olduğunda yapıldığı gibi- basın/gazeteciler hep aynı misyonun verdiği refleksiyle tepki gösterdiler, bu nedenle de, toplumla aralarında kapanamaz bir yarıklık oluştu. Bunun karşısında yapabildikleri ise, popülist bir söylemle milliyetçiliğe sarılmak oldu. Üstelik de bu süreç, Türkiye’deki medyanın sermayesinin küreselleşmesiyle eşanlı olarak yaşandı. Yani

medya, sermaye yapısı itibariyle ulus-aşırılaşırken, söyleminde “ulusal” temalara daha bir sarılıyor o ölçüde de inanırlığını yitiriyordu. Sonuç olarak, Gürkan’a göre Türkiye’deki yaygın/merkez medyanın oluşturduğu ideolojik ve simgesel dünya, Türkiye’deki yönetici elit kesimlerini çıkarları doğrultusunda biçimlendiği gibi, mevcut koşullar değişmediği sürece de aynen kalacak gibi görünüyor. Bu durumda da, merkez medyanın dışladığı, görmezden geldiği “çevrenin -ki bunun kendi içinde çok farklılaşmış etnik, dinsel, kültürel, politik yerelliklerden oluştuğunu burada hatırlatalım- sesi” olmak anlamında yerel medyaya çok önemli bir görev düşüyor. Çünkü, yerel medya, sadece kendisini yaygın medyada ifade edebilme olanağı tanınmayanların sesi olmakla kalmayacak, mevcut, merkezi/ulusal/yaygın medya tarafından tanımlanmış gazetecilik kodlarının dönüşmesinde de önemli bir işlev üstlenecek.

Görüldüğü gibi, elinizdeki kitapçık, farklı araştırmacıların “medya ve toplum” ilişkisini farklı biçimlerde çerçeveleyen sunuş metinlerini bir araya getiriyor. Ancak yukarıda yapmaya çalıştığım özetleme gösteriyor ki, konuyu sorunsallaştırma biçimleri açısından metinler arasındaki benzerlikler, farklılıklardan daha fazla. Bu büyük ölçüde, araştırmacıların, iletişim çalışmalarını alanında son otuz yılda yaygınlaşmaya başlayan bu arada Türkiye’deki medya araştırmacılarını da etkileyen eleştirel yaklaşım geleneğinden geliyor olmalarıyla ilgili. Ancak eleştirel yaklaşımlar, tıpkı liberal yaklaşımlar gibi medyayı sorunsallaştırma biçimleri arasında az çok farklılıklar bulunan yaklaşımlara verilmiş genel bir ad. Bu kitapçıkta da biz onu, arada ekonomi-politik yaklaşım ile kültürel çalışmalar okulu-na da gönderme yapmakla birlikte bu genel adla anmayı tercih ettik. Meraklılar, konuyla ilgili diğer kaynaklara giderek bu-

radaki sunuş metinlerinde işlenen iddiaları ayrıntılandırabilir, hatta araştırmacıların eleştirel yaklaşımlar içinden temsil ettikleri farklı konumların bu metinler arasında nasıl bir farklılaşma yarattığını keşfedebilir. Bu Önsöz’de ben, okuma kolaylığı sağlamak üzere sunuş metninin ortaklıklarını, benzerliklerini vurgulamaya çalıştım. Bu arada da metinleri okurken dikkatinizi çekeceği gibi -arkadaşlarımla hoşgörüsüne sığınarak- sunuşlarda işlenen iddiaları birbiriyle ilintilendiren -karşınıza “editörün notu” olarak çıkacak- dipnotlar da ekledim. Yine fark edeceğiniz gibi, sadece Ayşe İnal’a ait sunuş metninin arkasına bir “Tartışma” bölümü ekli. Aslında bütün sunuşlar, canlı bir katılımı gerçeğe dönmüş, karşılıklı soru ve cevaplarla zenginleşmiş olmasına rağmen, tekrara düşmemek, “kitapçık” hacmimizi zorlamamak gibi kaygılarla bunlara yer vermemeyi tercih ettim. Öte yandan, farklı sunuş metinlerindeki tekrarları, birbirlerini zenginleştirici ve pekiştirici ayrıntılar taşıdıkları için olduğu gibi korudum.

Son olarak, elinizdeki ile birlikte, beş kitapçıktan oluşan *Habercinin Elkitabı* dizisi beş yıllık bir hayalin, emeğin ürünü. Ortaya çıkmasında başta BİA projesinin her şeyi olan Nadire Mater ve Ertuğrul Kürkcü, Tuğrul Eryılmaz, Ragıp Duran, Fikret İlkiz, Erol Önderoğlu ile Baran Gündoğdu, Nilgün Uysal başta olmak üzere bütün **Bianet** yazı işlerinin; eğitim çalışmalarını gerçekleştiren -bu arada yaşadıkları deneyimle kendilerinin de eğitildiğini itiraf eden- akademisyen, gazeteci arkadaşlarımla (onları kısaca tanıtan bir bölümü her kitapçığın sonunda bulacaksınız); son olarak aralarında *Siirt’te Mücadele Gazetesi*’nin her şeyi Cumhuriyet (Kılıçcıoğlu) gibi Anadolu Basını denilince adları anılmadan geçilmeyecek olan “yılların gazetecileriyle”, henüz mesleğin çok başlarında olan gençlerin de bulunduğu yerel medyadan sayıları 450’yi bulan gazetecilerin çok bü-

yük katkıları oldu. Umarım, bu kitapçıklar BİA'nın kısa ve uzun erimli iki hedefine hizmet eder. Yani, bir yandan bize her karşılaşmamızda, yararlanabilecekleri kitaplar soran yerel gazetecilere ulaşarak, "iyi" şeyler yapan yerel medya kuruluşlarının güçlenmesine katkıda bulunur, diğer yandan da, Türkiye'deki medya ortamının demokratikleşmesine... Hepimize kolay gelsin!

Sevda Alankus

20 Haziran 2005